

Bożena Lysko
Sosnowiec

Jak teksty „rozmawiają z tekstami”?

Celem cyklu lekcji jest uświadomienie uczniom procesu literackiego, który byłby postrzegany tak, że związek tekstów np. poetyckich z wcześniejszymi tekstami, utworami nie odbywa się w kategoriach wpływu, lecz dialogu kulturowego. Dlatego sięgnęłam po teksty, które nie funkcjonują w podręczniku – *Mękę* Leopolda Staffa i *Domysły na temat Barabasz* Zbigniewa Herberta. Dzieli je 90 lat różnicy powstania, a ich dialog z tradycją odnosi się nie tylko do *Tory (Pięcioksięgu)*, ale przede wszystkim do *Nowego Testamentu*. Lekcje można poprowadzić na zajęciach koła polonistycznego lub w formie warsztatów literackich np. w okresie poprzedzającym Wielkanoc. Będą doskonałym ćwiczeniem analityczno-interpretacyjnym dla zdolniejszej młodzieży oraz sposobem na rozbudzenie ciekawości poznawczej w zakresie literatury i kultury.

Część I – Leopold Staff, *Męka*

• Informacja o utworach poety.

Spotkanie z młodzieżą powinno być poprzedzone czytaniem fragmentu książki Ireny Maciejewskiej *Leopold Staff... Z* tego materiału i innych dostępnych źródeł wynika, że *Męka* to utwór z tomiku *Dzień duszy* z roku 1903. Powstał w tzw. okresie lwowskim twórczości Staffa – poety trzech pokoleń, mistrza nastroju (paradoksu, piewcy witalizmu i symbolu). Staff, zdaniem autorki, jest jednym z pierwszych poetów europejskich, a pierwszym w Polsce, który do chrześcijaństwa, pomijając jego wyznaniowo-religijny charakter, podszedł jak do skarbnicy kultury, wcale nie mniej zasobnej od antyku, a bliższej doświadczeniu współczesnego Europejczyka, i co ciekawsze, zupełnie literacko nietkniętej. Właśnie wiersz *Męka* i cykl stylizowanych ewangelicznie wierszy *Pył z szat pielgrzymia* ze zbioru *Ptakom niebieskim* – to przykłady takiego potraktowania chrystianizmu. W późniejszej twórczości Staffa (okresie dwudziestolecia oraz liryce powojennej) znaleźć można bardzo liczne aluzje i odwołania do opowieści biblijnych i ewangelicznych. Postacią, która w sposób silny zafrapowała twórcę, był

św. Franciszek z Asyżu. Poeta np. tłumaczy *Kwiatki*, które były jego ulubioną książką.

- Zapoznanie uczniów z treścią utworu *Męka* (nauczyciel rozdaje kserokopie wiersza),
  - głośne czytanie tekstu.
- Analiza
  - podkreślenie nastrojowości i powagi.

Omówienie budowy: budowa stroficzna, charakterystyczna dla Staffa (dwie pierwsze strofy po cztery wersy, a trzecia i czwarta po trzy). Utwór napisany jest trzynastogłoskowcem.

Forma zdań: zdania urwane, niedopowiedzenia, np. *Pusto...*, *Kur zapiał...*, *Jak głos rani...*, *Trzeba...*

Porównanie aluzji do momentów opisanych w *Ewangelii* – zestawienie kolejnych fragmentów wiersza z *Pismem Świętym*. Nauczyciel czuwa nad umiejętnością wyszukiwania odpowiednich fragmentów:

a) ... *kto strudzon i pragnie...* To: *Wezwanie do utrudzonych Mt. 11.28*. ...*Przyjdźcie do mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja Was pokrzepię...*

b) ... *Ułomków z pięciu chlebów już sprzątnięte kosze...* To: *Pierwsze rozmnożenie chleba Mt. 14.13-21 lub Łk. 9.16-17*. ...*A On wziął te pięć chlebów i dwie ryby, spojrział w niebo i odmówiwszy nad nimi błogosławieństwo, połamał i dawał uczniom, by podawali tłumowi, Jedli i nasyčili się wszyscy, a zebrano jeszcze z tego, co im zostało, dwanaście koszów ułomków.* (Należy wyjaśnić, że ułomek to część powstała z połamania czegoś).

c) ... *Tknięty bezwładem odszedł... wziął na bary nosze...* To: *Uzdrowienie paralityka Łk. 5.17-26*. ...*Mówię ci, wstań, weź swoje łożo i idź do domu. I natychmiast wstał wobec nich, wziął łożo, na którym leżał, i poszedł do swego domu, wielbiąc Boga...*

d) ... *Czy dziś Pascha?... Oddalcie to płaczące jagnię...* Tu mogą być nawiązania trojakiego rodzaju:

- Pascha – uroczyste święto żydowskie, związane pierwotnie z wiosennym strzyżeniem owiec i ofiarowaniem jagnięcia Bogu (stąd płaczące jagnię,
- Pascha święto judaizmu obchodzone na pamiątkę wyjścia Żydów z Egiptu,
- Pascha nowego Baranka (ostatnia wieczerza) J. 13.1. ...*Było to przed świętem Paschy. Jezus wiedząc, że nadeszła jego godzina...*

e) ... *Pożywajcie... To moja krew, a to me ciało...* To: *Ustanowienie Eucharystii Łk. 22.19. Następnie wziął chleb, odmówiwszy dziękczynienie połamał go i podał mówiąc: „To jest ciało moje, które za was będzie wydane, to czynicie na moją pamiątkę”. Tak samo i kielich po wieczerzy mówiąc „Ten kielich to Nowe Przymierze we krwi mojej, która za was będzie wylana”.*

f) ... *O, nie móc, znużonemu, umrzeć w ciszy!... Prochu Bezsilny!* To: *Ks. Rodz. 2.7. ...wtedy to Pan Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza życie wskutek czego stał się człowiek istotą życia...*

g) ... *O, konanie, wśród wrzasków mottochu!*... To: *Jezus odrzucony przez swój naród Łk. 23.21-24. Lecz oni nalegali z wielkim wrzaskiem, domagając się, aby Go ukrzyżowano; i wzmagaly się ich krzyki...*

h) ... *Kur zapiał... Jak głos rani... Gdzie Piotr?... Czasu mało...* To: *Obietnica dana Piotrowi i zapowiedź jego upadku Łk. 22.31-34. Jezus odrzekł: „Powiadam ci, Piotrze, nie zapije dziś kogut, a ty trzy razy wyprzesz się tego, że Mnie znasz”.*

i) ... *Przebaczam winy łotrom i wszetecznej dziewce...* To: *Ukrzyżownie Łk. 23.33. ...Ojcze przebacz im, bo nie wiedzą, co czynią... Oraz Nawrócona jawnogrzeźnica Łk. 7. 39-50. Odpuszczone są twoje grzechy... Twoja wiara cię ocaliła...*

j) ... *Patr! Zbiry lśniące ostrza wtykają na drzewce...* To: *Pojmanie Jezusa Łk. 22.52-53. ...Wyszliście z mieczami i kijami jak na zbójcę?*

k) ... *Więc już?... Jam gotów... Wiedźcie mnie... Pobladłeś, Janie?* To: *Pojmanie J. 18.1-11 i Łk. 22.48-57. ...Powiedziałem wam, że Ja jestem. Jeżeli więc mnie szukacie, pozwólcie tym odejść... (należy skomentować obecność Jana, umiłowanego ucznia, który jest zawsze przy Jezusie).*

l) ... *Matko... Otrzyj mi czoło... Ścisście zgrai krzyki...* Tu brak nawiązania w Ewangelii, niewykluczone, że pochodzi to z Apokryfów – spisanych jako tradycje, nie uznane przez kościół.

m) *Uczniu mój... rozsypujesz w ucieczce srebrniki...* Tu: *Zapowiedź zdrady Łk. 22.21 i Ujawnienie zdrady J. 13.2130. Tylko w przekładzie greckim w Ewangelii Mt. 27.3-9 mowa, że Judasz rzucił srebrniki. ...Zgrzeszyłem wydając krew niewinną. Ci zaś odparli: „Co nam do tego? To twoja sprawa! Wtedy rzucił srebrniki do świątyni i oddaliwszy się poszedł się powiesić... Wzięli 30 srebrników...*

n) *Trzeba... A moc wytrwania słabnie...* Tu: *Modlitwa i trwoga konania Łk. 22.39-46. ...Ojcze, jeśli chcesz, zabierz ode Mnie ten kielich! Jednak nie moja wola, lecz Twoja niech się stanie! Wtedy ukazał Mu się anioł z nieba i umocnił Go.*

o) *Ojcie... Panie... Tu: Łk. 23.44. Ojcie w Twoje ręce powierzam ducha mojego lub Mt. 27.45. Jezus zawołał „Eloi, Eloi, lema sabachthani” (Boże mój Boże czemuś mnie opuścić?).*

• Działania analityczno-interpretacyjne

Po „obejrzeniu” tekstu wg ww. modelu postępowania, należałoby ustalić kto mówi?

1. czasowniki, które znajdują uczniowie: *pożywajcie, przebaczam, otrzyj...* wskazują, że to Jezus.

2. Kolejne pytanie dotyczy sytuacji podmiotu lirycznego (skoro mowa o cudownym rozmnożeniu chleba, uzdrowieniu paralytyka w Kafarnum, ostatniej wieczerzy, zdradzie Judasza, a tytuł utworu to *Męka*, więc sytuacja wskazuje na powolną śmierć, konanie na krzyżu, kiedy Jezus wspomina lub jawią mu się najważniejsze obrazy z życia.

3. Należy również ustalić adresata utworu, do kogo mówi podmiot liryczny:

- do uczniów: bo są przywołania... *Janie, Judaszu...*,
- do matki:... *Matko...*,
- do Boga:... *Ojcie..., Panie...*,
- do ludzi: obraz Boga, cierpienie, wspomnienie.

Tak duża liczba odbiorców, pytań retorycznych może wskazywać, że nie jest to utwór skierowany do konkretnego odbiorcy, ale jest to poetycki zapis myśli Chrystusa wiszącego na krzyżu.

4. Prawie przez cały utwór jawi się obraz umierającego człowieka (ludzkiego) Boga, który jest samotny, bezsilny, cierpiący, wspomina. Zatem Staff (jako witalista) w *Męce* głosi pochwałę życia, które w istocie jest tylko pogodzeniem się z koniecznością cierpienia, pojednania z tym, czego nie da się zmienić.

5. Warto z uczniami przedyskutować opinie krytyków na temat twórczości poety. Zdaniem Mieczysława Jastruna religijność Staffa daleka jest od wszelkiego dogmatyzmu. Miał on raczej pragnienie wiary niż określoną wiarę. Był sobą wtedy, gdy „rozmawiał” z Bogiem jak równy z równym, ale też nigdy „nie kłócił się z Bogiem”.

6. Uczniowie mogą potwierdzić lub zanegować opinię krytyka w obliczu dokonanej analizy utworu *Męka*.

Część II – Zbigniew Herbert, *Domysły na temat Barabasz*

- **Informacje o utworze i jego autorze.**
  - *Domysły na temat Barabasz* to utwór z tomiku *Elegia na odejście* z 1992 r. (pierwsze wyd. polskie) a wcześniej wydanego w Paryżu w 1990 r.
  - Sam autor był zawsze niezależny, a według krytyków literatury to twórca o zmiennym portrecie literackim:
    - a) początkowo klasyk w antycznej tożsamości, pełen umiaru i dystansu,
    - b) spadkobierca kultury śródziemnomorskiej,
    - c) reprezentant pokolenia AK i duchowy patron opozycji,
    - d) poeta metafizyczny,
    - e) stoik, ironista, piewca konkretności, gracz.
  - Ostatnie wcielenie Herberta wg A. Kaliszewskiego to obecność tradycji chrześcijańskiej w wierszach zwanych demitologizacją. Tu być może chodzi o aluzję do *Domysłów na temat Barabasz*.
  - Brak jest zgody krytyków na temat stosunku Herberta do religii. Zdaniem Jana Błońskiego religia u poety to *dobry cywilizacja*. Adam Michnik sądzi, że wiara poety kryje w sobie raczej powinność niż nadzieję i jest raczej pamięcią krzyża niż zmartwychwstania. Paweł Lisiecki wyraża przekonanie, że niebo Pana Cogito jest puste, a poezja Zbigniewa Herberta – niechrześcijańska. Przeczy temu jednak fakt, że w poezji Herberta można znaleźć wiele odwołań do Starego i Nowego Testamentu, pieśni kościelnych.
- **Zapoznanie uczniów z treścią utworu *Domysły na temat Barabasz* (nauczyciel rozdaje kserokopie wiersza),**
  - głośne czytanie tekstu.
  - **Analiza**
    - Odszukanie aluzji do momentów opisanych w *Nowym Testamencie*.
    - Uczniowie szukają odpowiedzi, co się stało z Barabaszem?
      - a) W utworze Z. Herberta: *Co stało się z Barabaszem? Pytałem nikt nie wie Spuszczony z łańcucha wyszedł na białą ulicę mógł skręcić w prawo iść naprzód skręcić w lewo.... W NT Łk. 23.19. ...Był on wtrącony do więzienia za jakiś rozruch powstały w mieście i za zabójstwo...*

- b) ... *Zwabiony tłumem przed pałacem Pilata krzychałem tak jak inni uwolnij Barabasza Barabasza...* W NT: *Łk. 23.17* *Strać tego, a uwolnij nam Barabasza!* (brak innych informacji).
- c) ... *ręce... czyści w glinie stworzenia...* Tu zapewne nawiązanie do ST Księgi Genesis,
- d) ... *na jednym z nich żeglował Paweł do Koryntian...* Tu wspomnienie podróży misyjnych z *Dziejów Apostolskich*, z których jedna była do Koryntu,
- e) ... *Nazareńczyk...* To Jezus z Nazaretu,
- f) ... *stroma ścieżka krwi*. To męka, rany na krzyżu, czy może sama droga krzyżowa?

• **Działania analityczno-interpretacyjne**

- Po „obejrzeniu” tekstu uczniowie próbują odpowiedzieć na pytanie, kto mówi?:
  - a) prezentacja czasowników:... *pytałem (ja), krzychałem (ja), gdybym milczał stałoby się dokładnie tak jak się stać miało (ja),*
  - b) postać mówiąca, ja liryczne, posiada wiedzę o przeszłości i przyszłości, jest naocznym świadkiem procesu, swoją bierność i tchórzostwo w obliczu niesprawiedliwego sądu tłumaczy przekonaniem, że... *stałoby się dokładnie tak jak się stać miało...* *Ja* liryczne mówi jak człowiek współczesny, XX-wieczny.
- Ustalenie adresata wypowiedzi:
  - ... *patrzcie i podziwiającie...* (*wy*), bliżej nieokreślona grupa ludzi.
- Dookreślenie bohatera utworu: Barabasza (postać epizodyczna w Ewangelii i śmierci Chrystusa) w zestawieniu z Jezusem, którego poeta nazywa Nazareńczykiem.

Część III – Porównanie utworów Staffa i Herberta

1. Obraz Chrystusa w utworze Herberta jest inny niż u Staffa – jednak w obu utworach **jest to cierpiący człowiek**.
2. Ukrzyżowaniu u Staffa towarzyszą obrazy i wspomnienia z życia Jezusa (osoby mówiącej), a u Herberta przedmiotem uwagi poety są okoliczności towarzyszące ukrzyżowaniu: dalsze losy Barabasza, relacja bezpośredniego świadka wydarzeń, który przedstawia swój punkt widzenia, ale z pozycji człowieka XX wieku.

3. Różny jest język, w *Domysłach na temat Barabasz* język jest poetycki, oddala się od języka *Ewangelii* (u Staffa był bliższy), ale na pewno posiada doniosłość przekazu biblijnego.
4. Przy mniej uważnym przeczytaniu utworu można by wysnuć wniosek, że koleje losu człowieka nie zależą od niego samego, a koło fortuny toczy się dalej, Ale zwracając uwagę na słowa:... *patrzcie i podziwiajcie zawrotną grę losu...* w zestawieniu z ostatnią strofą:... *A Nazareńczyk...* daje się wyczuć ironię poety, który chyba pozostaje w opozycji do podmiotu lirycznego. Taki rodzaj stosunku między autorem wewnętrznym a podmiotem lirycznym wiersza nazywamy *liryką maski*.

Z. Pomirska

Wygraj z dysortografią

Zbiór ćwiczeń usprawniających umiejętność poprawnego pisania – przeznaczony dla uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych, ich nauczycieli i rodziców

ISBN: 83-7173-079-9

Ilość stron: 88

Format: B5

Cena książki: 11.00 zł

Proponowane ćwiczenia:

- * Usprawniają umiejętność poprawnego pisania
- * Oprócz kształtowania nawyku poprawnej pisowni służą do rozwijania koncentracji, pamięci i myślenia
- * wzbogacają słownictwo i zasób wiedzy ucznia
- * przyczyniają się do poczucia satysfakcji z pokonywania własnych trudności

Zbiór ćwiczeń składa się z trzynastu zestawów, z których każdy składa się z tekstu do czytania i odpowiednio dobranych 10 zadań ortograficznych.